

Ciemno wszędzie, głucho wszędzie... – o ludowym obrzędzie dziadów

Bibliografia:

- Źródło: Stanisław Staszewski, Kult, *Tata Kazika*, 1993, S.P. Records.

Ciemno wszędzie, głucho wszędzie... – o ludowym obrzędzie dziadów

Zaduszki

Źródło: Władysław Podkowiński, 1890, rysunek tuszem, zaginiony, domena publiczna.

Romantycy
czerpali
natchnienie
do swoich
dzieł między
innymi
z ludowej
wyobraźni. To
właśnie z nią
wiąże się
tradycja
pogańskiego
obrzędu
wywoływania
duchów
zmarłych. II

Kruk

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., Małgorzata Skibińska,
licencja: CC BY-NC-SA 4.0.

Puchacz

Źródło: a. nn., domena publiczna.

część *Dziadów* Adama Mickiewicza jest nie tylko dramatem – obrzędem, ale także swoistym rytuałem, z którym wiążą się zaklęcia, klątwy i wezwania. Z jednej strony nawiązuje on do tradycji świętej uczty (przygotowywania posiłków dla duchów zmarłych), z drugiej natomiast – rozmów, które prowadzono z duchami...

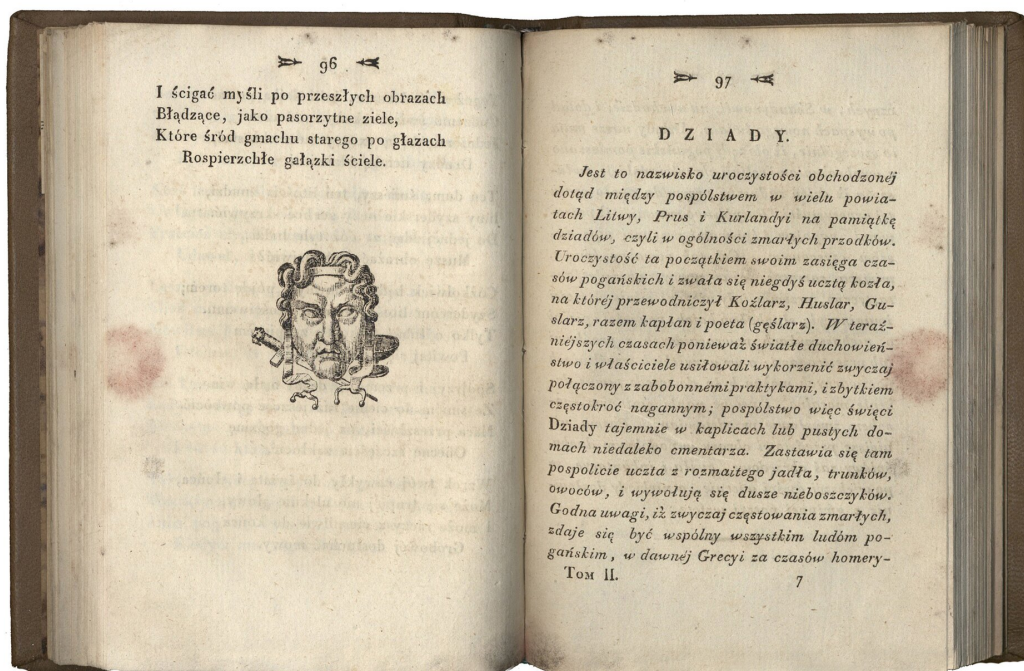
Już wiesz

1) Przygotuj informacje na temat symboliki kruka i puchacza w kulturze. Odwołaj się do różnych źródeł wiedzy (np. *Słownika symboli* Władysława Kopalińskiego).

2) Zbierz informacje związane z pojęciem „rytuał”. Odwołaj się do dowolnego źródła wiedzy.

3) Zapoznaj się z treścią dramatu Adama Mickiewicza *Dziady*, część II.

O obrzędzie dziadów

Poezye, t. 2

Źródło: Adam Mickiewicz, 1823, Wilno, domena publiczna.

Dziady to nazwa ludowego obrzędu zadusznego, wywodzącego się z tradycji rytualnego poczęstunku. Ta swoista uczta była organizowana przez pospólstwo dla przywoływanych duchów zmarłych (lub dla zmarłych przodków: dziad = przodek) oraz żebraków, starców i dziadów – jałmużników, na których kończył się poczęstunek. Istotą dziadów było „obcowanie żywych z umarłymi”. W tradycji słowiańskiej (w zależności od regionu) święta zaduszne obchodzono nawet sześć razy do roku, np. na wiosnę ok. 2 maja oraz jesienią – z 31 października na 1 listopada. Jesienne obrzędy były właściwym przygotowaniem do święta zmarłych.

Obrzęd dziadów organizowano by ugościć dusze, mając na celu – z jednej strony – zdobycie ich „zaufania” i zapewnienie sobie ich przychylności, z drugiej natomiast – udzielenie im pomocy w pozyskaniu wiecznego szczęścia. Dusze karmiono kaszą, miodem, jajkami, [kutią](#) oraz częstowano... wódką. Biesiady/ uczty przygotowywano zarówno w domach jak i na cmentarzach, przy grobach przodków oraz w przestrzeniach szczególnych – znaczących miejscach kultu, np. na wzgórzach, pod drzewami uznanymi za święte, przy kaplicach, które powstawały czasami w miejscach kultu pogańskiego.

W niektórych regionach przy blasku ognisk organizowano dla dusz także kąpiel i saunę. Ogień stawał się symbolem blasku wskazującego duszom właściwą drogę, która prowadziła do bliskich im osób. Szczególną rolę przypisywano w obrzędzie żebrakom (dziadom), którzy mieli pełnić wyjątkową funkcję w kontaktach z zaświatami (żebracy – "[mediatorzy](#)"). Obowiązywał w tym czasie zakaz pracy (np. sprzątanía po wieczery, „aby dusze mogły się naprawdę ugościć”, czy wylewania wody przez okno po myciu naczyń – aby nie spłoszyć dusz).

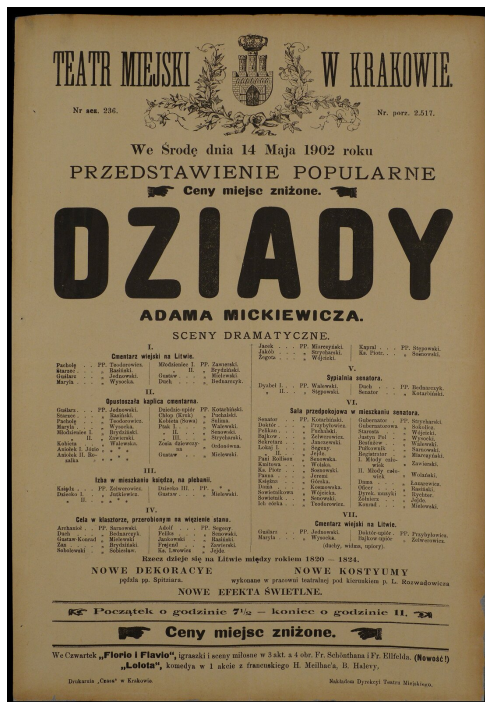
We wschodniej Polsce, także na Białorusi i Ukrainie, obrzęd karmienia dusz na grobach zmarłych przetrwał do dziś.

Dziady Mickiewiczowskie

Opactwo w dębowym lesie

Źródło: Caspar David Friedrich [czyt. kaspar dawid fridriś], 1809, olej na płótnie, Alte Nationalgalerie [czyt. alte nacjonalgaleri], Berlin, domena publiczna.

Dziady, afisz teatralny, Kraków 1902
 Źródło: a. nn., domena publiczna.

Ważne!

Kompozycja II części *Dziadów* jest zwarta. Akcja dzieje się w noc poprzedzającą Zaduszki, w zamkniętej kaplicy cmentarnej. W dramacie występują: przywołujący duchy Guślarz, towarzyszący mu chór wieśniaków oraz zjawy – duchy zmarłych przybywające na obrzęd dziadów. Spotkanie światów ludzi żyjących i zmarłych przynosi korzyści obu stronom: zakłada niesienie pomocy душom w ich pośmiertnym cierpieniu (poprzez modlitwę, ale też np. posiłek), z drugiej strony – żyjący kierują prośby o pomoc w rozwiązaniu ich ziemskich problemów. Swoistym wprowadzeniem (prologiem) do II części *Dziadów* jest utwór *Upiór*.

Ćwiczenie 1.1

Określ, które elementy świata przedstawionego utworu Mickiewicza wpływają na jego tajemniczość.

Ćwiczenie 1.2

Odpowiedz, jaką funkcję pełnią w dramacie Mickiewicza wypowiedzi chóru?

Ćwiczenie 1.3

Scharakteryzuj postać Guślarza, uwzględniając jego symboliczną rolę w utworze.

Ćwiczenie 1.4

W formie planu szczegółowego przedstaw przebieg obrzędu dziadów.

Pocztówka ze spektaklu *Dziady* Adama Mickiewicza w inscenizacji Stanisława Wyspiańskiego
Źródło: Józef Sebald, 1904, domena publiczna.

Na podstawie tekstu dramatu *Dziady*, część II wykonaj polecenia:

Ciekawostka

Poza prowadzony przez Guślarza obrzęd wykracza pojawienie się mary, która nie została zaproszona na ucztę. Zjawa pojawia się bez wezwania, nic nie mówi, nie wygłasza prawd moralnych, nie chce też odejść. Na ciele ma krwawą pręgę, ręką wskazuje na serce i uporczywie wpatruje się w jedną z uczestniczek zgromadzenia. Wskazuje to na nieszczęśliwą miłość, jakiej doświadczyła za życia.

Czytelnik może się domyślać, że to duch młodzieńca, który z powodu nieszczęśliwej miłości popełnił samobójstwo. Jednak nie jest to duch zmarłej osoby – wskazuje na to zachowanie niechcianego „gościa” – nie odpowiada on na żadne żądania Guślarza.

Postać ta pojawi się w kolejnych częściach *Dziadów* – IV i III. Jest bohaterem łączącym wszystkie części *Dziadów* Adama Mickiewicza.

Ćwiczenie 2.1

Wyjaśnij, jaką funkcję w dziele Mickiewicza pełni magia.

Ćwiczenie 2.2

Wymień zjawy przybywające na „uczcie”.

Ćwiczenie 2.3

Opisz, jakie przewinienia były powodem błąkania się duchów po zaświatach. Rozważ, czy w dramacie Mickiewicza rodzaj kary jest zależny od winy popełnionej przez człowieka za życia.

Ćwiczenie 2.4

Odpowiedz, jakie wskazówki dotyczące życia wypowiadają przywołane duchy?

Ćwiczenie 2.5

Czy prawdy ludowe zawarte w II części *Dziadów* są wciąż aktualne? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Ćwiczenie 2.6

Które elementy w obrzędzie dziadów są związane z religią chrześcijańską, a które wskazują na rytuały pogańskie? Dopasuj elementy do właściwych pól.

Elementy chrześcijańskie

Elementy pogańskie

zaklęcia

chór ptaków

garść kądzieli

znak krzyża

posiłek przygotowany dla
błąkających się dusz

odwołanie się do piekła i nieba

odwołanie się do Boga

aniołki

Ćwiczenie 3

Dopasuj elementy przedstawione w *Dziadach* cz. II do realistycznych lub fantastycznych.

Elementy realistyczne

Elementy fantastyczne

Guślarz

chór ptaków

jedzenie

trumna

kaplica

zebrani ludzie

aniołki Józio i Różia

Widmo

zaklęcia

pasterka Zosia

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 4

Zastanów się i odpowiedz, w czym widmo Złego Pana przypomina postać mitologicznego Prometeusza? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Ćwiczenie 5

Znajdź ukryte wśród liter synonimy słowa „duch”. Kliknij pierwszą literę znalezionej wyrazu i trzymając naciśnięty przycisk myszki, przeciągnij kursor do ostatniej litery tego słowa.

W	W	I	D	M	O	P	A	K	C
M	M	A	P	A	W	I	C	M	O
P	B	L	W	J	O	P	A	E	O
I	B	U	D	A	R	R	A	I	Ł
I	B	P	I	K	A	U	A	A	D
W	L	I	W	M	P	K	D	U	A
A	P	Ó	Z	B	D	E	B	A	I
P	W	R	D	I	I	D	D	L	Z
M	P	A	K	W	E	A	R	W	D
P	K	E	J	M	R	W	L	I	I
M	P	D	O	Z	P	D	P	I	W
M	D	N	U	R	P	I	I	K	E

- ☐ UPIÓR ☐ MAJAK ☐ ZWID ☐ ZJAWA ☐ DEMON ☐ MARA
☐ WIDZIADŁO ☐ WIDMO

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 6

Dopasuj związki frazeologiczne do ich znaczenia.

Bogu ducha winien

pocieszyć, dodać otuchy

upadać na duchu

tracić nadzieję

wyzionąć ducha

nie mający nic wspólnego z zaistniałą
sytuacją

podnieść na duchu

umrzeć, skończyć

iść z duchem czasu

być postępowym, nowoczesnym

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ćwiczenie 7

Podaj trzy przykłady wyrazów pokrewnych utworzonych od słowa „duch”.

Pocztówka ze spektaklu *Dziady* Adama Mickiewicza w inscenizacji Stanisława Wyspiańskiego
Źródło: Józef Sebald, 1904, domena publiczna.

Definicja: dramat

jeden z gatunków literackich obejmujący utwory przeznaczone do wystawiania na scenie

Ważne!

Wyznaczniki dramatu:

- utwór podzielony jest na akty i sceny,
- wydarzenia tworzą wyrazistą akcję,
- tekst składa się z monologów i dialogów – tekst główny,
- tekst główny uzupełniony jest tekstem pobocznym tzw. **didaskaliami**.

Forma zastosowana przez Adama Mickiewicza łączy w sobie elementy [liryczne](#), [epickie](#) i [dramatyczne](#), różne gatunki literackie, np. pieśń, bajkę, opowiadanie czy monolog, jak również partie muzyczne i efekty plastyczne.

Ćwiczenie 8

Zaznacz prawidłowe stwierdzenia odnoszące się do *Dziadów* cz. II.

- ☐ Dialogi przytacza narrator.
- ☐ Tekst główny składa się z dialogów i monologów bohaterów.
- ☐ Tekst składa się z tekstu głównego i pobocznego tzw. didaskaliów.
- ☐ W utworze występuje świat przedstawiony.
- ☐ Utwór jest przeznaczony do wystawienia na scenie.
- ☐ Utwór charakteryzuje wyrazista akcja.
- ☐ Pisany jest wierszem.
- ☐ W utworze wypowiada się narrator.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Ciekawostka

W 1961 roku powstała piosenka *Baranek*, napisana przez Stanisława Staszewskiego. Jej refren nawiązuje do *Dziadów* cz. II Adama Mickiewicza. Należy ona do repertuaru zespołu Kult, znalazła się na płycie *Tata Kazika*.

Pocztówka ze spektaklu *Dziady* Adama Mickiewicza w inscenizacji Stanisława Wyspiańskiego
Źródło: Józef Sebald, 1904, domena publiczna.

Inne symbole widm

Sowa2

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., Małgorzata Skibińska, licencja: CC BY 3.0.

Dawniej lud wyobrażał sobie duchy zmarłych pod postacią ptaków. W utworze nie zostały one jednak wcale przyzwane przez Guślarza, lecz przybyły za Złym Panem, aby go publicznie oskarżyć przed wiejską gromadą. Nie pozwalają Widmu zaspokoić głodu i pragnienia, co jest istotą obrzędu sprawowanego w kaplicy.

Kaprysy, obraz 43: Gdy rozum śpi, budzą się demony

Źródło: Francisco Goya [czyt. fransisko goja], 1797, akwaforta, Museo del Prado [czyt. muzeo del prado], Madryt, domena publiczna.

Puchacz

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Kruk

Źródło: a. nn., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 1

Wysłuchaj w dostępnych źródłach utworu muzycznego [Stanisława Moniuszki](#) *Widma – chór ptaków nocnych, pieśń I*, który zawiera motyw „ptaków nocy”. Odpowiedz, z którą sceną *Dziadów* cz. II kojarzy ci się ta muzyka.

Ćwiczenie 9

Przyjrzyj się „ptakom nocnym” ukazanym na obrazie *Gdy rozum śpi, budzą się demony* [Francisca Goi](#). Wyjaśnij, jaka jest ich funkcja w tym tekście kultury. Czy „ptaki nocne” budzą przerażenie, zaufanie, a może ich obecność jest zupełnie neutralna? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Polecenie 2

Wraz z koleżankami i kolegami z klasy przygotuj inscenizację II części *Dziadów*. Zaaranżuj przedstawienie w scenerii współczesnej. Możesz użyć współczesnych rekwizytów, kostiumów, muzyki itp.

Polecenie 3

Napisz zaproszenie do wybranej osoby na szkolną inscenizację II części *Dziadów*.

Halloween – duch

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., Małgorzata Skibińska, licencja: CC BY-NC 4.0.

Tradycja Halloween w USA

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Halloweenowe lampy z dyni

Źródło: a. nn., licencja: CC BY-SA 3.0.

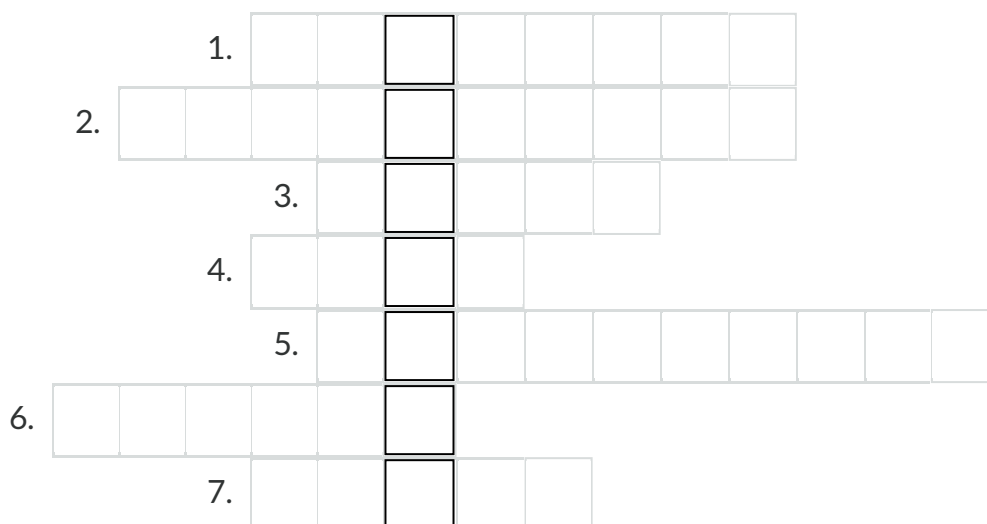

Dynie sprzedawane podczas Halloween

Źródło: a. nn., domena publiczna.

Przygotuj (w dowolnie wybranej formie) informacje o Halloween. Jaki charakter mają obchody tego święta w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej? Jaką rolę w tych obchodach odgrywają elementy [maskarady](#) i zabawy?

Rozwiąż krzyżówkę. Poznaj hasło, które jest synonimem słów: „obrzęd”, „rytuał”, „zwyczaj”, „ceremoniał”.

1. Zbierają je dzieci podczas Halloween.
2. Inaczej strój, kostium...
3. Warzywo kojarzone z Halloween.
4. Zjawa, upiór, widmo...
5. Inaczej wiedźma.
6. Atrybut czarownicy.
7. Owad, który plecie sieci.

Ćwiczenie 11

Określ, które momenty podczas obchodów Halloween przypominają obrzęd Mickiewiczowskich dziadów?

Ćwiczenie 12

Na podstawie zgromadzonych w poleceniu 3. informacji wytłumacz, na czym polega zabawa wpisująca się w tradycję obchodów Halloween w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, Kanadzie, Irlandii czy Wielkiej Brytanii. Możesz odwołać się do zdjęć z galerii powyżej i do obrazu [Daniela Maclise'a](#). W odpowiedzi uwzględnij informacje o tym, jakich rekwizytów, strojów i w jakim celu używają uczestnicy zabawy halloweenowej.

Snap-Apple Night [czyt. snap apl najt, tłum. wieczór łapania jabłek]

Źródło: Daniel Maclise [czyt. daniel maklis], olej na płótnie, prywatna kolekcja, domena publiczna.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.